

ZA LARISOU PAVLOVNOU SOLNCEVOU

V treťom augustovom týždni 2016 uverejnili mnohé ruské webové stránky smutnú správu: zomrela divadelná historička, kritička, profesorka, kandidátka vied v oblasti umenia Larisa Pavlovna Solnceva.

Larisa Pavlovnu Solncevu (15. 7. 1924 – 20. 8. 2016), alebo len krátko Larisu, poznal vari každý slovenský divadelník už od šesťdesiatych rokov. Narodila sa v Novosibirsku, divadelnú vedu vyštudovala na prestížnej ruskej divadelnej škole GITIS (vtedy sa volal Štátny divadelný inštitút A. V. Lunačarského), kde skončila aj aspirantúru (paralela PhD.). Vyše šesťdesiat rokov prednášala o divadle východnej Európy na Fakulte divadelnej vedy GITIS (Štátny inštitút divadelného umenia, dnes má štatút Ruskej akadémie divadelného umenia, avšak naďalej sa používa pôvodná skratka). Priam do posledných chvíľ dochádzala do Moskvy za svojimi študentmi z neďalekého mestečka Mytišči a študenti neraz prichádzali za ňou domov prímestským vlakom z Moskvy. Paralelne pracovala aj v Štátnom umenovednom ústave v Moskve (hlavné centrum komplexnej výučby domáceho a zahraničného umenia všetkých regiónov sveta), kde vyše tridsať rokov viedla Oddelenie ľudovej umeleckej kultúry. Ešte aj na začiatku nového storočia bola veľmi dobre informovaná o novinkách a zaujímavých inscenáciách moskovských divadiel. Pred piatimi rokmi si povzdychla, že už nemá taký prehľad ako voľakedy. Najviac ju mrzelo, že nie vždy môže pomôcť záujemcom zo Slovenska dostať sa na vybrané predstavenie v beznádejne vypredanom divadle.

Celý život sa zaoberala českým a slovenským divadlom. Po prvý raz sa s ním zoznámila v roku 1956, neskôr prichádzala častejšie. Prvú knižočku o milovanom Československu vydala už o dva roky – mala prostý názov *Po teatram Čechoslovakii. Vpečatlenija ot pojezdki* [Po československých divadlách. Dojmy z cesty]. Praha ju doslova uchvátila, nadchýnala sa inscenáciami hier Kornejčuka a inými dobovo poplatnými titulmi, ale aj obchodmi, výkladmi, mestskou dopravou. Zapáčila sa jej aj cesta z Bratislavy popod Tatry do Košíc.

Jej meno sa u nás spája najmä s legendárnym zájazdom činohry Slovenského národného divadla do Moskvy v roku 1961. Legendárnym preto, že vďaka nej a dramatikovi Alexejovi Arbuzovovi mohli Bratislavčania hrať aj v Moskve, hoci SND malo v rámci medzištátnej kultúrnej dohody vycestovať do Kyjeva a Charkova. Kyjev bol partnerským mestom Bratislavy, s Moskvou mala družbu Praha ako hlavné mesto Československa. Na zájazd vycestovali štyri inscenácie: *Polnočná omša* Petra Karvaša (1959, réžia Tibor Rakovský), Čapkova *Biela nemoc* (1958), Arbuzovova *Irkutská história* (1960) a Čechovov *Ivanov* (1961, všetky tri v réžii Jozefa Budského). *Irkutskú históriu* mali v tom čase na repertoári mnohé divadlá doma i v zahraničí. Slovenský režisér Jozef Budský inscenoval túto hru ako retrospektívny príbeh o láske s novým názvom: *Príhoda na brehu rieky*. Arbuzov, ktorý si prišiel pozrieť divadelnú podobu

Larisa Pavlovna Solnceva na návšteve
v Ústave divadelnej a filmovej vedy
SAV, 8. 10. 2007.
Foto Miloš Mistrík.

svojej hry až nasledujúcu sezónu, bol zaskočený. V Bratislave totiž nehrali jeho realistický príbeh o žiarlivosti. Budský spojením brechtovského epického divadla so slovanskou emocionalitou zovšeobecnil, oživil Arbuzovov príbeh mladých ľudí socializmu. Arbuzov sa prišiel pozrieť aj na hosťovanie do Kyjeva. Pricestovala tam i Larisa Solnceva. Bratislavčania zožali ovácie od odborníkov, aj od laickej verejnosti. (Za zmienku stojí, že na predstavení boli skoro sami vojaci.) Po tomto úspechu sa Solnceva s Arbuzovom (či opačne) rozhodli vybaviť predĺženie zájazdu s jasným cieľom: Moskva. Ale nie ako Čechovove tri sestry, lebo oni konali, aby *Príhodu na brehu rieky* a *Ivanova* uvideli aj moskovskí diváci. Larisa Pavlovna často spomínala aj písala o tom, že pred návratom do Moskvy si rozdelili úlohy. Solnceva sa vybrala na Ústredný výbor Komunistickej strany Sovietskeho zväzu a Arbuzov za ministerkou kultúry ZSSR, Jekaterinou Fruncevou. Frunceva vybavila nemožné. Pokým bolo SND v Charkove, ministerka zariadila hosťovanie v Moskve. V horúcej letnej Moskve si herci SND podmanili divákov najmä s Čechovovým *Ivanovom*, ktorého malo vtedy na plagáte aj Malé divadlo.

Arbuzov ako úspešný autor mal na najvyšších sovietskych miestach iné meno než 37-ročná divadelná historička a kritička. Jej odvaha ísť lobovať na stranícke orgány za divadlo, ktoré nikto nepoznal, si zasluhuje úctu. Ale rovnako vystupovala aj v prípade názoru na rok 1968. Zastávala sa Česko-Slovenska, naďalej sa priatelila s odstavenými umelcami. Často spomínala na január 1969, keď pricestovala do Prahy bezprostredne po upálení sa Jana Palacha a zažila celý týždeň smútku národa. Bolo to v jej sibírskej povahe, povedať, čo si myslí (aj keď sa tak ako každý človek mohla myliť) a ísť jasne za svojím cieľom. Kolegovia zo Štátneho umenovedného ústavu často spomínali, že sa vždy, aj na straníckych schôdzach, postavila na stranu človeka, ktorého chceli nadriadiť ideologicky zlikvidovať. Aj za to mala na svojich pracoviskách výnimočné postavenie.

Svoju prvú väčšiu knihu, *Teatr Čechii i Slovakii* [České a slovenské divadlo, 1977], venovala svojmu učiteľovi Stefanovi Mokuľskému, ktorý stál v štyridsiatych rokoch

na čele GITIS-u a ktorého obvinili z kozmopolitizmu. V tejto knihe na dostatočnom priestore načrela hlbšie do histórie oboch národov na ich území. Dodnes je to základné dielo o (staršom) slovenskom divadle v ruskom priestore. Bohemistka, prekladateľka českých hier si osvojila aj hovorovú slovenčinu, naštudovala si literatúru.

Larisa Pavlovna bola úzko spätá s českým divadlom. Priatelila sa s Otomarom Krejčom, Alfrédom Radokom, Alenou Urbanovou a mladšími divadelníkmi z Prahy, napr. Petrom Léblom. Napísala množstvo vedeckých štúdií a kníh o českom a slovenskom divadle. Doma ju považovali za pokračovateľku misie ruského slavistu Piotra Grigorieviča Bogatyriova, ktorý pôsobil v Bratislave a neskôr v Prahe. Larisa Pavlovna totiž upriamila pozornosť aj na české a slovenské ochotnícke divadlo a na ľudové tradície. Často prichádzala na prehliadky ochotníckeho divadla (napríklad do Spišskej Novej Vsi). O slovenských ľudových tradíciách vo vzťahu k ľudovému divadlu nepísala, obdivovala diela Martina Slivku. Jeho práce, žiaľ, nie sú preložené do ruského jazyka. Ale na Štátnom umenovednom ústave zabezpečila seminár o jeho knihe *Slovenské ľudové divadlo* (2002) a premietanie niektorých Slivkových dokumentárnych filmov. Živý záujem mladších vedeckých pracovníkov potvrdil potrebu publikovať na území Ruskej federácie štúdie a samostatné knihy o slovenskom divadle v paralele so súčasným ruským divadlom.

Zostavila rozsiahly zborník *Piotr Grigorievič Bogatyriov: Vospominanija. Dokumenty. Staťji* [Spomienky. Dokumenty. Články, 2002], ktorý sa považuje za dôležitú literatúru v oblasti humanitných odborov. O dva roky neskôr už vydala samostatnú knihu *Folklornyje tradicii v češskoj teatral'noj kul'ture* [Folklórne tradície v českej divadelnej kultúre, 2004]. Ako obdivovateľka českého scénografa Josefa Svobodu napísala zasvätený úvod do ruského vydania jeho knihy *Tajna teatral'nogo prostranstva* [Tajomstvo divadelného priestoru, 1999, 2005], ktorý nazvala *Mirovoj teatr Jozefa Svobodu* [Svetové divadlo Jozefa Svobodu]. Aj na Slovensku mala množstvo priateľov, ktorí jej radi otvárali dvere svojich domov, diskutovali s ňou o divadle. Jedným z nich bol bývalý moskovský aspirant, dramaturg, kritik, prekladateľ Anton Kret. Ale aj Božidara Turzonovová, Jozef Adamovič. Krásne rozprávala o Emílii Vášáryovej, Milanovi Čorbovi. Nezastupiteľné miesto v jej srdci mal historik, kritik, pedagóg Ján Jaborník.

V posledných rokoch už veľmi necestovala, nenavštevovala priateľov. Mala problémy s chôdzou, čítala s veľkou lupou. Napriek tomu ešte písala. Spomeňme *Teatr v duchovnoj žizni čechov i slovakov* [Divadlo v duchovnom živote Čechov a Slovákov, 1995, 2015]. Druhé rozšírené vydanie je uznávanou učebnicou o českom a slovenskom divadle, ktorú využívajú nielen v GITIS-e. Aj tu venovala väčší priestor dejinám udalostiam, pričom využila nové poznania a súvislosti historikov. Ale novšie poznatky o slovenskom divadle sa jej na rozdiel od českého divadla nepodarilo zapracovať, spomína ich akoby na okraj. Napriek tomu, že sa neustále zaujímal o prácu mladých režisérov, najmä Rastislava Balleka, ale poznala aj diela iných. Napríklad školské práce Viliama Dočolomanského či jeho inscenácie s pražským súborom Farma v jeskyni. Nechala si posilať texty, videozáznamy, fotografie. Prostredníctvom skype (!) konzultovala mnohé skutočnosti, názory o slovenskom divadle, ktoré však už nevydala. Možno zostali v pozostalosti a jej študenti ich spracujú.

Na druhú stranu rieky Acherón odišla vyslankyňa českého a slovenského divadla. Bude chýbať, lebo napriek jej snahe sa nikto z jej študentov nevenuje slovenskému divadlu. A tak len nostalgicky spomínáme na jej viaceré návštevy v Bratislave ešte

v deväťdesiatych rokoch, keď sa už v chôdzi podopierala dáždnikom a keď si domov niesla plný kufor nových kníh o slovenskom divadle. Zostáva veriť, že sa v Moskve predsa len nájde divadelník, ktorý tie knihy otvorí a bude pokračovať v jej misii.

Dagmar Podmaková